

OSMANLI DÖNEMİNDE BİR MUHASEBE EĞİTİM KİTABI: MEBÂDÎ-İ USUL-İ DEFTERÎDEKİ MÜSVEDDE VE YEVMİYE KAYIT ÖRNEKLERİNİN İNCELENMESİ

Ali Cüneyt Çetin ¹

ÖZ

Bu çalışmanın amacı 19. yüzyılda Osmanlı dönemindeki muhasebe eğitimi üzerine yazılan kitaplar hakkında bir fikir vermektir. Bu amaçla Mehmed Mecdeddin tarafından Osmanlı rüşdiyelerinde muhasebe eğitimi için hazırlanan “Mebâdî-i Usûl-i Defteri” adlı eserin 1883 yılına ait bir nüshası incelenmiş ve müsvedde ve yevmiye defteri kayıtlarına yer verilmiştir. Eserde bir “müsvedde defteri” tutulmasının gerekliliği vurgulanmış ve her türlü ticari işlemin müsvedde defterine kaydedildikten sonra diğer defterlere naklinin buradan yapılmasının gerektiği belirtilmiştir. Müsvedde ve yevmiye defteri örneklerinde işlemlerle ilgili açıklamalara yer verildiği ancak günümüzdeki muhasebe kayıt tekniğinden farklı olarak tek bir sütunda hem borçlu hem de alacaklı hesapların birlikte yer aldığı görülmüştür. Bu çalışmada “Mebâdî-i Usûl-i Defteri” de yer alan müsvedde ve yevmiye defteri kayıtlarının transkripsiyonu yoluyla dönemin defter kayıt sisteminin Türk muhasebe eğitimi içindeki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Tarihi, Defter Tutma, Usûl-i Defteri, Türk Muhasebe Eğitimi.

JEL Sınıflandırması: M41, M49

AN ACCOUNTING EDUCATION BOOK IN THE OTTOMAN PERIOD: EXAMINATION OF EXAMPLES OF THE RECORDS OF ROUGH AND JOURNAL IN MEBÂDÎ-İ USUL-İ DEFTERİ

ABSTRACT

The aim of this study is to give an idea about the books written on accounting education in the Ottoman period in the 19th century. For this purpose, a copy of the work titled "Mebâdî-i Usûl-i Defteri",

¹ Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF, alicuneytcetin@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1478-0955.

Atıf (Citation): Çetin, A.C. (2023). Osmanlı Döneminde Bir Muhasebe Eğitim Kitabı: Mebâdî-i Usul-i Defteri'deki Müsvedde ve Yevmiye Kayıt Örneklerinin İncelenmesi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(24), 17-50.

prepared by Mehmed Mecdeddin for accounting education in Ottoman rushdiyes (junior high schools), from 1883 was examined and the records of rough and journal were included. In the work, the necessity of keeping a "draft book" was emphasized and it was stated that after recording all kinds of commercial transactions in the draft book, it should be transferred to other books from there. It has been seen that there are explanations about the transactions in the draft and journal examples, but unlike today's accounting recording technique, both debit and credit accounts are included in a single column. In this study, the bookkeeping system of the period in Turkish accounting education has been tried to be revealed through the transcription of the draft and journal entries in the "Mebâdî-i Usûl-i Defteri".

Keywords: Accounting History, Bookkeeping, Usul-i Defteri, Turkish Accounting Education.

Jel Classification: M41, M49.

1. GİRİŞ

Osmanlı Devletinde orta ve yükseköğretim kurumlarındaki muhasebe eğitimi temellerinin devlet muhasebesinin gelişimiyle birlikte başladığı görülmektedir. Osmanlı muhasebe tarihi incelendiğinde Felek Ala'yi Tebriz'in 1307 yılında yazmış olduğu Saadetname, Imades-Serav'ın 1340 yılında yazdığı Cami-ul-Hesab ve Abdullah Püser Muhammet Bin Kiyael Mazandarani'nin 1363 yılında yazmış olduğu Kitab-us Siyakat (Risale-i Felekkiye) adlı kitaplar devlet muhasebesi için örnekler sunmaktadır. Özel sektör muhasebesine yönelik uzun yıllar Osmanlı coğrafyasında herhangi bir gelişme ve yayın faaliyeti görülmemiştir. Devlet muhasebesi usta-çırak ilişkisi içerisinde ilerlemiş ve bu nedenle yüz yıllarca okullarda muhasebe eğitimi verilmemiş ve buna bağlı olarak muhasebe öğretimi ile ilgili kitaplar yazılmamış ve yayınlanmamıştır.

XIX yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen hem Tanzimat Fermanı (1839) hem de Islahat Fermanı (1856)'nın getirdiği yenilik hareketleri Osmanlı Devletindeki batı kültürünün birçok alanlarında olduğu gibi muhasebe uygulamalarında da bir takım değişikliklere gitmeye sevk etmişti. Bu değişimin zorunluluğu ilk önce eğitim alanında görülmüştü. Böylece XIX yüzyılın ikinci yarısında hemen hemen tüm eğitim kurumlarının müfredatlarında muhasebe eğitiminin başlatılmasına yer verilmiştir. Bu eğitim hareketinde muhasebe öğretimi ortaokullarda ve yükseköğretim kurumlarında yaygın bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devletinin klasik devlet muhasebesi yerine Batı ülkelerinin müfredatlarında olduğu gibi bir muhasebe yöntemi olarak çift taraflı kayıt yönteminin öğretilmesine başlanmıştır.

Muhasebe eğitim hareketi için tek taraflı ve çift taraflı kayıt yöntemi hakkında muhasebe öğretimi kitaplarının olması gerekmektedir. Böylece bu ihtiyaç önceleri Fransızca yazılmış muhasebe kitaplarının Osmanlı Türkçesine çevrilmesine yol açmış, ancak daha sonra Türk yazarlar muhasebe öğretim kitapları yazmaya başlamışlardır. Osmanlı yükseköğretim kurumlarında özellikle Fransızca muhasebe öğretimi kitapları geniş yer almıştır. Bunun nedeni 1850 yılında yürürlüğe giren Kanunname-i Ticaret'in Fransa'da 1807 yılında yürürlüğe giren Ticaret Kanundan ilham alınarak hazırlanması olmuştur. Bu bağlamda Osmanlı devletinde ilk tercüme muhasebe eğitimi kitabı 1882 yılında Süleyman Asaf tarafından Fransızcadan çevrilen 'Muhtasar Usul-i Defter' adlı eser olmuştur (Sürmen, 2006: 9-10).

Osmanlı devletinde orta ve yükseköğretim kurumlarında modern muhasebe eğitimine 1869 yılında yürürlüğe giren Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile başlanmış ve ağırlıklı olarak Fransız muhasebe yöntemi uygulanmıştır (Yazan ve Kaya, 2017: 1174-1175). 1857 yılında kurulan Maarif Nazırlığı (Osmanlı Milli Eğitim Bakanlığı)'nın Osmanlı dönemi eğitim kurumlarında okutulmasını uygun gördüğü ve Türk muhasebe eğitiminde öne çıkan eserler kronolojik olarak Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Türk Muhasebe Eğitiminde Öne Çıkan Eserler

Eserin Adı	Eserin Müellifi	Eserin Yılı
<i>Usul-i Defteri</i>	Fardis Efendi	1871
<i>Mebâdî-i Usul-i Defteri</i>	Mehmed Mecdeddin	1883
<i>İlaveli Usul-i Defteri-i Cedid</i>	Muhyiddin	1886
<i>Usul-i Defteri</i>	Hasan Tahsin	1895-a
<i>Yeni Usul-i Defteri</i>	Hasan Tahsin	1895-b
<i>Kavaid-i Malumat-ı Ticariye ve Usul-i Hesabat-ı Defteriyye</i>	Mehmed Hikmet	1899
<i>Mufassal Usul-i Defteri (2. Kısım)</i>	İsmail Hamid	1901
<i>Usul-i Defteri</i>	İsmail Hamid	1905
<i>Malumat-ı Ticariyye ve Usul-i Muhasebe (Kısmı Evvel)</i>	İsmail Hamid	1910
<i>Muhtasar Usul-i Muhasebe: Fenni Defteri (Kısmı Sani)</i>	İsmail Hamid	1911
<i>Mükemmel Usul-i Defteri</i>	İsmail Hamid	1913
<i>Defter-i Kebirli Yevmiye yahud Amerikan Usulü</i>	Serkiz Nihad	1916

Kaynak: (İhsanoğlu vd., 1999: 488-490; Yazan, 2018: 381-382'den derlenerek hazırlanmıştır)

Tablo 1'de yer alan eserler içinde günümüz Türkçesi ile defter (tutma) yöntemlerinin temelleri olarak da adlandırılabilir Mehmed Mecdeddin'in "*Mebâdî-i Usûl-i Defteri*" adlı eser rüştiye mekteplerinin muhasebe eğitiminde kullandıkları kitaplardan biri olmuştur. Rüştiye mektepleri ilk olarak 1839 yılında İstanbul'da ve 1853 yılından itibaren ülke geneline yayılarak yirmibeş vilayette eğitim faaliyetine başlamıştır. Ancak Usûl-i Defteri dersleri diğer bir ifadeyle defter tutma yöntemleri konusunda bir kitap bulunmadığından rüştiye mekteplerinin müfredatında bu ders yer almakla birlikte ders okutulmamıştır. Bu eksiklik Fardis Efendi'nin Kadris Marma adlı bir yazarın Fransızca dilinde yazdığı bir eseri tercüme ederek ve kayıt örneklerini Osmanlı toplumuna uyarlayarak hazırladığı Usûl-i Defteri adlı eser ile giderilmiştir (Kaya Doğanay, 2011: 334). Söz konusu eser Maarif Nezaretince Osmanlı mekteplerinde okutulması uygun görülen ilk muhasebe kitabı olarak muhasebe eğitim tarihi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Fardis Efendi'nin *Usûl-i Defteri* adlı tercüme eserinden on iki yıl sonra Mehmed Mecdeddin "*Mebâdî-i Usûl-i Defteri*" adlı eserini telif etmiştir. Bu çalışmada Mehmed Mecdeddin'in "*Mebâdî-i Usûl-i Defteri*" (1883) eserinin tahlil edilerek müsvedde ve yevmiye defteri örnek kayıtlarının transkripsiyonu üzerinden ilgili dönemde Osmanlı muhasebe eğitim sistemi hakkında bir ön bilgi sağlamak amaçlanmıştır.

2. MUHASEBE DEFTERLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Ülkemizde ve yurt dışında muhasebe defterleri üzerine yapılmış çalışmaların iki kısma ayrıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların ilki defter tutma yöntemleri ve defter sistemlerini geliştirmeye yönelik iken diğer kısım çalışmalar muhasebe defterleri üzerine geçmişte yapılmış eserleri incelemeye ve açıklamaya yönelik olmaktadır. Söz konusu çalışmalardan Degrange (1795), yevmiye defteri ile defter-i kebirin bir arada ve tek defter olarak gösterimine imkân tanıyan ve beş hesap sistemi olarak da adlandırılan defter-i kebirli yevmiye sistemini geliştirmiştir. Yücesoy (1941), defter sistemlerini tek yevmiye (İtalyan sistemi), kasa-irat-masraf sistemi, defter-i kebirli yevmiye (Amerikan sistemi), kasa-yevmiye sistemi, Alman sistemi, Fransız (merkeziyet sistemi) ve İngiliz sistemi şeklinde sınıflandırmıştır. Derbil (1956), defter sistemlerini İtalyan sistemi, Amerikan sistemi, Amerikan kırması, Alman sistemi, İngiliz sistemi, Fransız sistemi, merkezileştirme ve Türk sistemi şeklinde sınıflandırmıştır.

Sürmen vd. (2006), Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yükseköğretim kurumlarının gelişimini ve muhasebe eğitimine verilen önemi incelemiştir. Bu amaçla 19. yüzyılın ikinci yarısının iktisadi ve siyasi tarihini özetledikten sonra dönem içinde kurulan yükseköğretim kurumlarına değinmişler ve muhasebe eğitiminde kullanılan örnek muhasebe doktrin kitaplarına yer vermişlerdir. Örtten vd., (2011), muhasebede çift taraflı kayıtlama konusunu ele alarak Abdullah Püser Muhammet Bin Kiya-el Mazandarani (1363) tarafından yazılan Kitab-us Siyakat (Risale-i Felekkiye) adlı eseri incelemiştir. Kitab-us Siyakat'teki kayıtlama yönteminin tek taraflı kayıtlama olmadığını, devlet muhasebesinde kullanılan merdiven yöntemini açıkladığını, eserin Luca Pacioli'den 131 yıl önce yazıldığını, kitapta kullanılan defter-i kebir hesaplarının; bütçe gelirleri, bütçe giderleri, hazine, alacak, borç ve sonuç (gelir-gider farkı) olduğunu belirtmişlerdir. Bu hesaplara kaydedilen borç ve alacak tutarlarının eşit olduğunu, defter-i kebir hesaplarına ait tutarların borç ve alacak tutarı şeklinde ayrı ayrı değil, siyakat yazı sisteminin özelliğine uygun olarak borçlandırılacak ve alacaklandırılacak hesaplar için tek tutar şeklinde kaydedildiğini ve bu uygulamanın çift taraflı kayıtlamaya aykırı bir sonuç oluşturmadığını vurgulamışlardır. Çift taraflı kayıtlama yöntemine ilişkin temel esasların söz konusu eserde var olduğunun yeniden gözden geçirilmesini ve ilgililere daha kolay anlaşılır bir şekilde sunulmasını önermişlerdir.

Güvemli ve Güvemli (2015) Osmanlı devlet muhasebesinin işlevsel yapısını ele alarak Osmanlı'nın devlet muhasebesinde yararlandığı merdiven yöntemini incelemiştir. Merdiven yönteminin Orta Doğu'nun kayıt kültürü çerçevesinde gelişme süreci ve devlet muhasebesinde defter sisteminin tasnifi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Osmanlı'nın merkezi muhasebe örgütünde bulunan defterlerin üç ana bölümde toplandığını, ilk kümede günlük defterlerin ve yardımcı defterlerin bulunduğunu belirlemiştir. Yardımcı defterlerin, büyük defter hesabı niteliğinde olduğunu, günlük defter ve yardımcı defterler arasında özel bilgi akım belgeleri ile bilgi akışını sağladığını ve yıllık gelir ve gider hesabının düzenlenmesine odaklanan bir yapı ortaya koyduğunu tespit etmişlerdir. Bu kümenin ikinci odak noktasının hazinenin yani devlet kasasının yönetimi olduğunu vurgulamışlardır. Üçüncü küme olan merkezi muhasebe örgütünün denetim amaçlı olduğu ve asıl muhasebesinin dışarda tutulan vakıflar ile ilgili kayıtlar olduğu belirlenmiştir. Osmanlı'nın devlet muhasebesinde yıl başında yükümlüye o yıl

içinde yapacağı ödemeleri bildirmeye olanak veren tahakkuk muhasebesi düzeninin bulunduğu, mukataa ve cizye gibi devlet gelirlerinin ve bazı ücret kayıtlarının bu esasa göre yürütüldüğünü gözlemlemişlerdir.

Yazan ve Kaya (2017), Ali Suavi'nin 1869'da Paris'te yayınladığı Ulûm Gazetesi'ndeki Fenn-i Tanzim-i Defter adlı makalesini ele alarak makalede yer alan İtalyan Yöntemi adıyla da bilinen çift yanlı kayıt yöntemini, muhasebe hesaplarını ve defterlerini karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Yazan (2017), Hasan Tahsin tarafından rüşdiyelerde muhasebe eğitimi için yazmış olduğu "Usul-i Defteri" adlı eserin 1895 yılına ait bir nüshası incelemiştir. Eserde muhasebe bilgi ve belgeleri, defter tutma yöntemleri, çift yanlı kayıt yöntemi, muhasebe defterleri, muhasebe hataları ve hataların düzeltilmesi gibi konuların işlendiğini görmüştür. Bu çalışmasıyla Osmanlı rüşdiyelerinde muhasebe eğitimi hakkında bir fikir sunmayı amaçlamıştır.

Yazan (2018-a), idadilerde muhasebe eğitimini ele alarak Hasan Tahsin (1881)'in "Yeni Usul-i Defteri" adlı eserinin 1895 yılında yayınlanmış bir nüshası incelemiştir. Hasan Tahsin'in eserinde şirket türleri, ticari belgeler, defter tutma yöntemleri, defter türleri, hesaplar, hata düzeltme yöntemleri ve hesapların kapatılması hakkında ayrıntılı bilgiler sunduğu, yevmiyeli defter-i kebir ve faizli cari hesaplar hakkında açıklamalarda bulunduğu, yevmiye defteri ve defter-i kebir kayıtlarının gösterildiği ayrıntılı bir uygulama sunduğunu görmüştür.

Yazan (2018-b), tarım işletmelerinin yönetimi ve muhasebe uygulamaları açısından önemli ve kapsamlı bilgiler içerdiğini düşündüğü Agop Zakaryan tarafından 1893 yılında hazırlanan "Çiftlik İdaresi" adlı kitabını ele alarak kapsamlı olarak incelemiştir. Eserin tarım işletmelerinde kayıt düzeni, muhasebe defter ve hesapları, envanter, muhasebe denetimi gibi konularda dikkat çekici yaklaşımların bulunduğunu belirterek eserle ilgili açıklamalarıyla 19. yy. sonlarındaki Osmanlı tarım işletmeciliği ve tarım muhasebesi uygulamaları hakkında bir fikir vermeyi amaçlamıştır. Yazan (2018-c), birleşik defter sistemi olarak defter-i kebirli yevmiye sistemini ve Türk muhasebe eğitimindeki yerini belirlemek amacıyla Hasan Tahsin (1895), Serkiz Nihad (1916), A. Hikmet (1928), Yücesoy (1941) ve Derbil (1956)'in eserlerinin transkripsiyonunu ve tahlilini yapmıştır. Söz konusu eserlerin 1895-1956 döneminde sistemi farklı anlatım ve tasarımlarla incelediğini görmüştür.

Yazan (2019), Türk askerî okullarında askerî muhasebe eğitiminde kullanılan kitaplardan Muhyiddin'in İlaveli Usul-i Defterî-i Cedid (1886) ve Ahmed Ziya'nın Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî (1896) adlı eserlerini incelemiştir. Muhyiddin (1886)'nın askerî muhasebe konularını ticari muhasebe eğitimi içinde sunduğunu, Ahmed Ziya (1896)'nın ise bağımsız bir biçimde doğrudan hesap ve defter kayıt örnekleriyle birlikte ele aldığını görmüştür. Yapılan bu araştırmayla 19. yy.'ın son çeyreğinde Türk askerî muhasebe eğitiminin niteliği hakkında bir fikir vermeyi amaçlamıştır.

Cihan Temizer (2022), Osmanlı dönemindeki vakıf tarım işletmelerinin gelir ve gider defterlerini analiz etmiştir. 1826'da Evkaf Nezareti kurulduktan sonra vakıf tarım işletmeleri gelirlerinin bağlı oldukları mal sandığından geldiğini, mal sandığından gelen paranın yanında vakfa ait sabunhane, han vs. kiralarının da gelir kalemlerine eklendiği gözlemlemiştir.

Giderlerin merkezden gelen para ile ödendiğini böylece her şeyin Nezaretin kontrolü altında işlendiğini ve böylece denetimin daha kuvvetli hale geldiğini belirlemiştir.

Literatürde Osmanlı dönemi muhasebe eğitimi konusunda yazılan kitapları inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Ancak Mehmed Meceddin'in "Mebâdî-i Usûl-i Defterî" adlı eserin ele alınarak müsvedde ve yevmiye defteri kayıtlarının detaylı incelendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada, Osmanlı dönemi muhasebe eğitimine yönelik müsvedde ve yevmiye defteri muhasebe kayıtlarından örnekler verilmiştir.

3. MEBÂDÎ-İ USUL-İ DEFTERÎ ADLI ESERİN İNCELENMESİ

Bu çalışmaya konu olan eserin kapağında "Mekteb-i rüşdiye müntehi sınıf şâkirdânesi ile usûl-i defterîden henüz ders alacak mübtedilere mahsusdur", "İlk defa olarak" ve "Maarif Nezareti Celilesinin ruhsatıyla tab olunmuştur" ifadeleri yer almaktadır. Kitap ilk baskı olarak Hicri 1300/Miladi 1883 yılında Mihran matbaası tarafından 14,0x20,0 cm büyük boy standart kitap ebatında yayınlanmış ve 95 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın fiyatı bir çeyrek mecdiye (5 kuruş) fiyatla satışa sunulmuştur.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. İlk otuziki sayfa teorik bilgileri geride kalan altmışüç sayfa ise tatbikat (uygulama) içermektedir. Eserin fihristi bulunmamakta ancak bölümleri ve içerdiği konular şu başlıklar altında gösterilebilir (Meceddin, 1883: 2-33).

Mukaddime: Umumi Tarifler

Usul-i defterin tanımı, defter tutmanın gerekliliği, defter tutmak hakkında bilgi, kayd-ı basit ve kayd-ı muzaaf'ın tanımları.

Birinci Nev': Kayd-ı muzaaf usulü üzere defter tutmak

(1) Defter-i Usuliye ve Muavene. Müsvedde, yevmiye, defter-i kebir, envanter ve hülâsa defterlerinin açıklanması. Kasa, emtia, matlub senedatı, deyn senedatı ve mektup defterlerinin tanımları.

(2) Müsvedde defterinin tutulması hakkında bilgi

(3) Hesabat-ı umumiye hakkında bilgi

(4) Yevmiye defteri ve defter-i kebir'in tutulması hakkında bilgi

İkinci Nev': Mizan - Hülâsa - Bilanço

(1) Tashih Mizanları

(2) Envanter - Mizan-ı Umumiye - Bilanço

(3) İhracat Mizanı - İthalat Mizanı

Üçüncü Nev': Defter-i Muavene

(1) Kasa Defteri

(2) Matlub Senedatı Defteri

(3) Deyn Senedatı Defteri

(4) Emtia yahud Satış Defteri

(5) Mektup Defteri

Bir Tacirin Üç Aylık Başlıca Muamelatı, Defter Tutmak Tatbikatı

Bu çalışmada Mehmed Mecdeddin *Mebâdî-i Usul-i Defterî* adlı eserindeki Defter Tutmak Tatbikatı (uygulama) bölümünde yer alan Müsvedde ve Yevmiye Defteri kayıt örnekleri hem Osmanlıca hem de günümüz Türkçesi ile sunulmuştur.

3.1. *Mebâdî-i Usul-i Defterî*deki Müsvedde ve Yevmiye Defteri Kayıt Örnekleri

Mehmed Mecdeddin *Mebâdî-i Usul-i Defterî* adlı eserinin 34-93. sayfaları arasında defter tutmak tatbikatı (uygulama) bölümü olarak hazırlamıştır. Yazar çalışmanın bu bölümünde uygulamayı bir monografi şeklinde sunmayıp doğrudan defter kayıtları üzerinden vermiştir. İşlemlerde tarih ve yevmiye defterinde yevmiye maddesinin ilk sütununda yer alan numaralar hangi defter-i kebir hesabıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir.

*Mebâdî-i Usul-i Defterî*de Fardis Efendi tarafından Fransızca'dan tercüme edilen "Usul-i Defterî" ve Hasan Tahsin'in "Yeni Usul-i Defterî" adlı eserlerine benzer şekilde bir "Müsvedde Defteri" tutulmasının gerektiği belirtilmektedir. Yevmiye defterine akşamdan akşama kayıt yapılacağından, unutmaya ve karıştırmaya karşı bir önlem olarak gün içinde "el defteri" veya "akıl defteri" de denilen müsvedde defteri tutmak ve buradaki bilgilerin yevmiye defterine düzenli bir biçimde aktarımını sağlamak işleminin devrinin muhasebe tekniğiyle uyumlu olduğu söylenebilir (Yazan, 2018: 309). *Mebâdî-i Usul-i Defterî*de müsvedde defteri şu cümlelerle tarif edilmektedir:

"Müsvedde veyahut el defteri birbirini müteakiben vuku bulan kâffe-i muamelatın tahririne mahsusdur. Müsvedde defteri gayet sıhhatle tutulması icab eden jurnal yani yevmiye defterinin me'hazı bulunduğundan bir maddenin hatalı olmasından veya tekrarından içtinaben kâffe-i muamelatı ticariyeye havi olacak olan işbu defterin gayet dikkatle tutulması iktiza eder. Defter-i mezkurun tatbikat bahsindeki numunesinde görüleceği veçhile üç sütun olup sağ tarafındaki birinci sütuna meblağ ve onun sağında bulunan darca ilave sütununa dahi küsuru ve ikinci sütuna madde numarası ve üçüncü sütuna dahi asıl madde muhtasaran ve açıkça yani her şahsın ismi ve ikametgahı ve hiç olmazsa iskan ettiği şehir ve her bir eşyanın geldiği mahalli ve sıklığı ve imtidadı ve fiyatı ve her bir akçenin ve senedatın cinsi ve tarihiyle vade ve vaz' imzası kayıt edilir. Ve her bir maddenin baş tarafına iki hatta çizilerek arasına tarih vaz' olunur." (Mecdeddin, 1883: 4-5).

Mebâdî-i Usul-i Defterî'de 1-7 Mart 1299 (M. 1882) tarihleri arasında gerçekleşen işlemlere ilişkin tutulan müsvedde ve yevmiye defteri örneği Şekil 1'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Müsvedde Defteri

Müsvedde Defteri

- 34 -

Sahife

Numarası (1)

	Madde Numarası	
_____ 1 Mart 99 _____ Pederimin vefatından sonra mirasından aldığım akçe ile ticarete bu gün bede' ve mübaşeret ediyorum	1	30000 »
_____ 1 Keza _____ Mağazanın tamir ve tezyinatı için doğramacı çilingir keçeci vesair esnafa verilen	2	6000 »
_____ 3 Keza _____ Üç ay vade ile « Mehmed Efendiden » satın alınan : « 1800 300 arşın Diyarbekir alacası beheri 4 kr (*) « 1000 200 « « « 5 « « 800 200 « « « 4 «	3	3600 »
_____ 5 Keza _____ Dıramalı « Şaban Efendiden » peşin satın alınan : « 600 150 arşın basma beheri 4 kr « 1050 300 « « 3 « 20 ra (*) « 600 200 « « 3 «	4	2250 »
_____ 7 Keza _____ (6) ay vade ile Rodoslu (İlya)'dan satın alınan : « 3000 300 arşın çuka beheri 10 kr « 2400 200 « « « 12 « « 2800 200 « « « 14 «	4	
Yekûn		<u>8200</u> »
		<u>50050</u> »
(*) Kuruş ve para lafızlarını ihtisar (kısaltmak) için (kr) ve (ra) diye gösterilmiştir.		
Not: Kayıtların tarihinde yer alan 99 rakamı Hicri 1299 yılının karşılığı olan Miladi 1882 yılını göstermektedir. Kayıtlarda Keza kelimesi "aynı ay ve yıl" anlamında kullanılmıştır.		

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 34)

Mebâdî-i Usul-i Defteri'de yevmiye defteri ile ilgili şu bilgiler verilmektedir (Mecdeddin, 1883: 8-9):

"Yevmiye defteri kaffe-i muamelatın kaydına camidir. Tacir bila fasıla günü gününe muamelatını mezkur deftere kayıt etmeğe mecburdur. Ticaret kanunname-i hümayunun üçüncü maddesi yevmiye defterine olan mecburiyete dairdir. Mezkur defterin maddeleri tarihleri sırasıyla silintisiz ve haksız ve satırların üzerine çıkmaksızın ve haşiyeye bir şey

nakil etmeksizin yazılmak iktiza eder. Mezkur maddelerde satıcı ve alıcının ismi emtianın sıklığı veya emtidadı ve nev'i ve cinsi ve edyanın nakten olsun ve seneden olsun nev'i peşin ve vadesi iş'ar olunmalıdır. Yevmiye defteri müsvedde defterinin mükemmel ve muntazam olarak tebyiz olunmuş sureti olup dört sütuna havidir.

Birinci sütun ile sağındaki ilave sütuna akçe ile küsuru ve ikinci sütuna madde numarası ve üçüncü sütuna dahi kaide-i mahsusasının tatbikan muntazam bir şekilde asıl madde kayıt ve iş'ar edilir.

Müsvedde defterinden yevmiyeye geçirilen mevadd yevmiyeden defter-i kebirde nakil olunacağından işbu nakil hususunu teshil için meblağın tahririnden mukaddem meblağ-ı mezkurun defter-i kebirde nakil olunacağı iş'ar eden şekil ve hey'et kabul olunmuştur.

Dördüncü sütuna dahi muayene ve tahkiki iktiza eden bir maddeyi defter-i kebirde hesaplarını sühuletle bulmak için mezkur maddedeki hesapların defter-i kebirdeki sahife rakamları kayıt ve işaret olunur.

Şekil 1'de sayfanın sol tarafında yer alan yevmiye defterinin transkripsiyonu Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3: Yevmiye Defteri

(1) Sahife numarası	- 35 -	Yevmiye Defteri		
Defter-i Kebir Sahife Numarası		Madde Numarası		
	_____ 1 Mart 99 _____	1		
$\frac{1}{6}$	Kasa Sermayeye Pederimin mirasından alınan meblağ olup inkale ticarete bede' ediyorum		30000	»
	_____ 1 Keza _____	2		
$\frac{6}{1}$	Menkulat Kasaya Mağazanın tamiri ve tezyinatı için doğramacı çilingir keçeci vesair esnafa verilen		6000	»
	_____ 3 Keza _____	3		
$\frac{6}{7}$	Emtia-i Umumiye Mehmet Efendiye Üç ay vade ile müma ileyhden satın alınan : « 1800 300 arşın Diyarbekir alacası beheri 4 kr « 1000 200 « « « 5 « « 800 200 « « « 4 «		3600	»
	_____ 5 Keza _____	4		
$\frac{6}{1}$	Emtia-i Umumiye Kasaya Peşinen Dıramalı Şaban efendiden satın alınan : « 600 150 arşın basma beheri 4 kr « 1050 300 « « 3 « 20 ra « 600 200 « « 3 «		2250	»
	_____ 7 Keza _____	5		
$\frac{6}{7}$	Emtia-i Umumiye İlyaya (6) ay vade ile kendisinden satın alınan : « 3000 300 arşın çuka beheri 10 kr « 2400 200 « « « 12 « « 2800 200 « « « 14 «		8200	»
	Yekûn		50050	»

Tablo 3'teki örnekte 1 numaralı kayıta "Kasa Sermayeye 30000 kuruş" ifadesi günümüz yevmiye defteri üzerindeki bir gösterim tarzına işaret etmektedir. Bu gösterimde ilk anılan hesap (Kasa Hesabı) borçlu iken ikinci hesap (Sermaye Hesabı) alacaklıdır. Aynı şekilde 3 numaralı kayıta "Emtia-i Umumiye Mehmet Efendiye 3600 kuruş" ifadesinde Emtia-i Umumiye Hesabı borçlu iken Mehmet Efendi Hesabı/Mehmet Efendi'ye veresiye borçları gösteren hesap olarak alacaklıdır. Tutar sütunlarının solundaki kuruş, sağındaki sütun ise para (1/40 kuruş) cinsinden işlem tutarını ifade etmektedir.

Mebâdî-i Usul-i Defterî'de 18-31 Mart 1299 (M. 1882) tarihleri arasında gerçekleşen işlemlere ilişkin tutulan müsvedde ve yevmiye defteri örneği Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2: Müsvedde ve Yevmiye Defteri

صیغه نومروسى (۲) - ۳۷ - یومیه دفتری		صیغه نومروسى (۲) - ۳۶ - مسوده دفتری	
۶	نقل یكون ۱۸ مارت ۹۹	۶	نقل یكون ۱۸ مارت ۹۹
۷	لطیفی افندی امتعہ عمومیہ (۹۰) کون وعدہ ایله موی الیہ صایلان : ۱۰۰ آرشون دیار بکر الاجهسی ہری ہ فر ۲۰۰ ۱۲۰۰	۷	کیرہ سونقی لطیفی افندی بہ (۹۰) کون وعدہ ایله صایلان : ۱۰۰ آرشون دیار بکر الاجهسی ہری ہ فر ۲۰۰ ۱۲۰۰
۸	۱۸ کذا مطلوب سنداتی لطیفی افندی بہ (۳) آی وعدہ (۴۰۰) نومروی (کامل) امضالی کندو. سنگ مطلوب سندى الندی	۷	۱۸ کذا لطیفی افندی بہ (۳) آی وعدہ (۴۰۰) نومروی (کامل) امضالی مطلوب سندی
۸	۳۰ کذا امتعہ عمومیہ غالب افندی بہ (۹۰) کون وعدہ و /۱۰ اسقونظہ ایله بروجہ آئی صاٹون التان : ۴۰۰ ۳۰ دستہ اطلاس بیون باخی ہری ۱۵ فر ۶۰۰ ۶۰ سیاہ ۱۴۴ ۱۲ بیاض ۱۱۹۴ ۱۱۹۴۰ /۱۰ اسقونظہسی	۸	۳۰ کذا (۹۰) کون وعدہ و /۱۰ اسقونظہ ایله غالب افندی بہ صاٹون التان : ۴۰۰ ۳۰ دستہ اطلاس بیون باخی ہری ۱۵ فر ۶۰۰ ۶۰ سیاہ ۱۴۴ ۱۲ بیاض ۱۱۹۴ ۱۱۹۴۰ /۱۰ اسقونظہ
۹	۳۰ کذا منقولات مغازہ ایچون چالار ساعت ایله مبادلہ اولان ہر مترسی ۱۲ غروشہ ۲۵ آرشون چوقہ	۹	۳۰ کذا قدری افندی ایله مبادلہ اولان : مغازہ ایچون چالار ساعت مقابندہ ہر مترسی ۱۲ غروشہ ۲۵ آرشون چوقہ
۱۰	۳۱ کذا محمد افندی متنوعہ بہ (۳) آی وعدہ (۳) شہر جاریہ النان اتعہسی بدلی بروجہ آئی تسویہ ایلدی : ۳۶۰۰ ۳۰۰۰ کدہ جک (۳۱) جزیران تاریخی و (۱۱) نومروی سندم ۵۹۴ نقداً تسلیات کار و ضررہ (۶۰۰) غروشک /۱۰ اسقونظہسی	۱۰	۳۱ کذا (۳) شہر جاریہ النان اتعہسی بہ اسنگ تسویہ سیچون محمد افندی بہ تسلیم اولان : ۳۰۰۰ (۳) آی وعدہ (۱۱) نومروی مطلوب سندى ۵۹۴ نقداً ویریلان ۶ /۱۰ اسقونظہسی
۱۰	۶ ۳۶۰۰ ۵۷۴۲۴۶۰	۱۰	۳۶۰۰ ۵۷۴۲۴۶۰
	یكون		یكون
			(*) خط مائل ایکی طرفی اورتسنہ وضع اولان ایکی نقطہ ن عبارت اولان شو /۱۰ اشارت قائض اسقونظہ حسابارندہ مستعمل اولوب یوزده دیکمدر .

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 36-37)

Şekil 2’de sayfanın sağ tarafında yer alan müsvedde defterinin transkripsiyonu Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4: Müsvedde Defteri

Müsvedde Defteri	- 36 -	Sahife numarası (2)	
_____ 18 Mart 99 _____ Nakil yekûn Kira (karşılığı) Lütü Efendiye (90) gün vade ile satılan : « 500 100 arşın Diyarbekir alacası beheri 5 kr « <u>1200</u> 200 « « « « 6 «	6	50050	»
_____ 18 Keza _____ Lütü Efendiden alınan: (3) ay vadeli (400) numaralı Kamil imzalı matlub senedi	7	1700	»
_____ 30 Keza _____ (90) gün vadeli ve % 10 iskonto (*) ile Galip Efendiden satın alınan : « 450 30 deste atlas boyun bağı beheri 15 kr « 600 60 « siyah « « 10 « « <u>144</u> 12 « beyaz « « 12 « « 1194 <u>40 119</u> % 10 ıskontosu	8	1074	60
_____ 30 Keza _____ Kadri Efendi ile mübadele olunan : Mağaza için çalar saat mukabilinde beher metresi 12 kuruş 25 arşın çuka	9	300	»
_____ 31 Keza _____ (4) şehri cariyede alınan emtiası bahasının tesviyesi için Mehmet efendiye teslim olunan : « 4000 (4) ay vadeli (11) numaralı matlub senedi « 594 nakten verilen « <u>2</u> % 1 ıskontosu	10	<u>3600</u>	—
Yekûn		57424	60

(*) Hattı mail iki tarafı ortasına vaz’ olunan iki noktadan ibaret olan şu % işaret

faiz ve ıskonto hesaplarında müstamel olup yüzde demektir.

Çuka (çuha): Osmanlı coğrafyasında imal edilen bir yünlü dokuma türü olup daha çok askerlerin giyim ihtiyacının karşılanması için kullanılmıştır.

Şekil 2’de sayfanın sol tarafında yer alan yevmiye defterinin transkripsiyonu Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5: Yevmiye Defteri

(2) Sahife numarası	- 37 -	Yevmiye Defteri	
	Nakil Yekun		50050 »
	_____ 18 Mart 99 _____	6	
$\frac{8}{2}$	Lutfi Efendi Emtia-i Umumiyye (90) gün vade ile mumâ ileyhâ satılan : « 500 100 arşın Diyar bekir alacası beheri 5 kr « <u>1200</u> 200 « « « 6 «		1700 »
	_____ 18 Keza _____	7	
$\frac{3}{8}$	Matlub Senedatı Lutfi Efendiye (3) ay vadeli (400) numaralı (Kamil) imzalı kendisinin matlub senedi alındı		800 »
	_____ 30 Keza _____	8	
$\frac{2}{8}$	Emtia-i Umumiye Galip Efendiye (90) gün vade ve %10 ıskonto ile bervech-i âtî satın alınan : « 450 30 deste atlas boyun bağı beheri 15 kr « 600 60 « siyah « « 10 « « <u>144</u> 12 « beyaz « « 12 « « 1194 <u>40 119</u> % 10 ıskontosu		1074 60
	_____ 30 Keza _____	9	
$\frac{6}{2}$	Menkulat Emtia-i Umumiyye Mağaza için çalar saat ile mübadele olunan beher metresi 12 kuruş 25 arşın çuka		300 »
	_____ 31 Keza _____	10	
$\frac{7}{M}$	Mehmet Efendi Mütenevviaya (3) ay vadeli (3) şehri cariyyede alınan emtiası bedeli bervech-i âtî tesviye edildi:		
	« <u>3600</u> Deyn senedatı « 3000 gelecek (31) Haziran tarihli ve (11) numaralı senedim		
	« 594 nakden teslimat Kasaya		
	« <u>6</u> (600) kuruş %1 ıskontosu Kar ve zarar		
	Yekûn		<u>3600</u> »
			<u>57424</u> 60

Mebâdî-i Usul-i Defterî'de 31 Mart-15 Nisan 1299 (M. 1882) tarihleri arasında gerçekleşen işlemlere ilişkin tutulan müsvedde ve yevmiye defteri örneği Şekil 3'de gösterilmektedir.

بومیه دفتری		صحیفه نومروسی (۳)	
— ۳۹ —		— ۳۸ —	
۱۱	۵۷۴۲۴ ۶۰	۱۱	۵۷۴۲۴ ۶۰
نقل یكون		نقل یكون	
۳۱ مارت ۹۹		۳۱ مارت ۹۹	
مطلوب سنداتی		لطیفی افندی اوزرینه کتیده قلنان :	
لطیفی افندی به		(۴۰۱) نومروی (۳۱) حزران تاریخی بولجیم	
(۴۰۱) نومروی (۳۱) حزران تاریخی کندو اوزرینه کتیده اولنان بولجیم	۱۰۰۰ »		۱۰۰۰ »
	۵۸۴۲۴ ۶۰		۵۸۴۲۴ ۶۰
۱۲	۱۰۰۰ »	۱۲	۱۰۰۰ »
۱ نisan ۹۹		۱ نisan ۹۹	
بدری افندی		سنوی ۵٪ حساب جاری ایله بدری افندی به وریلان	
قاصه به		۲ کذا	
سنوی ۵٪ فائض حسابله تقدأ کندوسنه وریلان	۱۰۰۰ »		۱۰۰۰ »
۱۳	۱۲۰۰ »	۱۳	۱۲۰۰ »
۲ کذا		۲ کذا	
قاصه		پشیناً دیتمیزی به صایلان :	
امتعّه عمومی به		(۱۶۰) آرشون دیار بکر الاجهسی بهری ۷ غر ۲۰ ره	
پشیناً دیتمیزی به صایلان : (۱۵۰) آرشون دیار بکر الاجهسی بهری ۷ غر ۲۰ ره	۱۲۰۰ »		۱۲۰۰ »
۱۴	۶۰۰۰ »	۱۴	۶۰۰۰ »
۳ کذا		۳ کذا	
عمر افندی		(۹۰) کون وعده ایله «عمر افندی» به صایلان :	
امتعّه عمومی به		۲۸۰۰ » ۱۷۰ آرشون چوقه بهری ۱۶ غر	
(۹۰) کون وعده ایله کندوسنه صایلان بوجه آئی امتعه ملک بدلی :		۳۲۴۰ » ۱۸۰ » ۱۸ »	
۲۸۰۰ » ۱۷۰ آرشون چوقه بهری ۱۶ غر		۴۶۰ » ۱۱۰ » بصمه ۴ »	
۳۲۴۰ » ۱۸۰ » ۱۸ »			
۴۶۰ » ۱۱۰ » بصمه ۴ »			
۱۵	۶۰۰۰ »	۱۵	۶۰۰۰ »
۱۵ کذا		۱۵ کذا	
مستوعه		(۱۵) مارتده صایلان امتعه مک بهاسیجون عمر افندی قلنان :	
عمر افندی به		۴۹۲۵ » تقدأ	
(۱۵) مارتده کی امتعه مک بدلی مقابله اخذ اوننان :	۶۰۰۰ »	۷۵ » اسقونطهسی	
		(۴۰۲) نومروی (۳۰) تو تاریخی امر به مطلوب سندی	
			۶۰۰۰ »
			۷۲۶۲۴ ۶۰
۱		۱	
قاصه		قاصه	
تقدأ انان	۴۹۲۵ »	تقدأ انان	۴۹۲۵ »
۵		۵	
کاروضرر		کاروضرر	
۷۵ » (۵۰۰۰) غروشک ۱۰۵ اسقونطهسی		۷۵ » (۵۰۰۰) غروشک ۱۰۵ اسقونطهسی	
۳		۳	
مطلوب سنداتی		مطلوب سنداتی	
(۴۰۲) نومروی (۳۰) تو تاریخی نیم امر به سندی	۱۵۰۰ »	(۴۰۲) نومروی (۳۰) تو تاریخی نیم امر به سندی	۱۵۰۰ »
۶۰۰۰ »		۶۰۰۰ »	
۷۲۶۲۴ ۶۰		۷۲۶۲۴ ۶۰	
یكون		یكون	

Şekil 3: Müsvedde ve Yevmiye Defteri

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 38-39)

Şekil 3’de sayfanın sağ tarafında yer alan müsvedde defterinin transkripsiyonu Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6: Müsvedde Defteri

Müsvedde Defteri

- 38 -

Sahife numarası (3)

_____ 13 Mart 99 _____ Nakil yekûn	11	57424	60
Lütfi efendiye üzerine keşide kalınan : (401) numaralı (31) Haziran tarihli poliçem		<u>1000</u>	» 60
_____ 1 Nisan 99 _____	12	58424	»
Senevi % 5 hesabı cari ile Bedri efendiye verilen	13	1000	»
_____ 2 Keza _____	14	1200	»
Peşinen Dimitriye satılan : (160) arşın Diyarbekir alacası beheri 7 kr 20 ra	15	6500	»
_____ 3 Keza _____			
(90) gün vade ile « Ömer efendi » ye satılan : « 2800 175 arşın çuka beheri 16 kr « 3240 180 « « 18 « « <u>460</u> 115 « basma 4 «			
_____ 15 Keza _____			
(15) Martta satılan emtiyanın bahası için Ömer efendiden alınan : « 4925 nakten « 75 iskontosu « <u>1500</u> (402) numaralı (30) Temmuz tarihli emrime matlub senedi		<u>6500</u>	»
Yekûn		72624	60

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 38)

Şekil 3’de sayfanın sol tarafında yer alan yevmiye defterinin transkripsiyonu Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Yevmiye Defteri

(3) Sahife numarası	- 39 -	Yevmiye Defteri	
	Nakil Yekûn		57424 60
	_____ 31 Mart 99 _____	11	
<u>3</u> 8	Matlub Senedatı Lutfi Efendiye (401) numaralı (31) Haziran tarihli kendi üzerine keşide olunan poliçem		<u>1000</u> » 58424 60
	_____ 1 Nisan 99 _____	12	
<u>9</u> 1	Bedri Efendi Kasaya Senevi % 5 faiz hesabı ile nakden kendisine verilen		1000 »
	_____ 2 Keza _____	13	
<u>1</u> 3	Kasa Emtia-ı Umumiyye Peşinen Dimitriye satılan : (150) arşın Diyarbekir alacası beheri 7 kr 20 ra		1200 »
	_____ 3 Keza _____	14	
<u>9</u> 2	Ömer Efendi Emtia-ı Umumiyye (90) gün vade ile kendisine satılan bervech-i âti emtiamın bedeli : « 2800 175 arşın çuka beheri 16 kr « 3240 180 « « 18 « « 460 115 « basma 4 «		6500 »
	_____ 31 Keza _____	15	
<u>M</u> 9	Mütenevvia Ömer Efendiye (15) Marttaki emtiamın bedeli mukabilinde ahz olunan : « 6500		
1	Kasa « 4925 nakten alınan		
5	Kar ve Zarar « 75 (5000) kuruşun %1,5 iskontosu		
3	Matlub Senedatı « 1500 (402) numaralı (30) Temmuz tarihli benim emrime senedi		
	Yekûn		<u>65000</u> » 73624 60

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 39)

Mebâdî-i Usul-i Defterî'de 18 Nisan-1 Mayıs 1299 (M. 1882) tarihleri arasında gerçekleşen işlemlere ilişkin tutulan müsvedde ve yevmiye defteri örneği Şekil 4'de gösterilmektedir.

بومیه دفتری		صحیفه نومروسی (۴)	
۱۶	۷۳۶۲۴۶۰	نقل یکون	۱۸ نیسان ۹۹
۱۷	۱۰۰۰ »	لوقی	مطلوب سنداته
۱۸	۱۰۰۰ »	مغازه ایچون پیشینا صاتون اتان یازیفانه بدلی	کذا ۲۴
۱۹	۱۰۰۰ »	غالب افندی	دین سنداته
۲۰	۷۶۴۴۹۶۰	متنوعه	۱ مایس ۹۹
۲۱	۲۲۰ »	فرد افندی به صاتیلان امتعمک بدلی پروجیه آق تسویه ایدلی	۲۲۰ »
۲۲	۲۲۰ »	مطلوب سنداتی	۲۲۰ »
۲۳	۰ »	کار و ضرره	۰ »
۲۴	۰ »	بالتراخی تنزیل فیثات	۰ »
۲۵	۲۲۰ »		
۲۶	۷۶۴۴۹۶۰		
۲۷	۱۰۰۰ »	مغازه ایچون پیشینا صاتون اتان بر عدد یازیفانه بهاسی	کذا ۱۹
۲۸	۱۰۰۰ »	قبول اولدی	قبول اولدی
۲۹	۰ »	فرد افندی به صاتیلان :	
۳۰	۲۲۰ »	۴۵ آرشون دیاربکر الاجدسی بهری » غروش	۲۲۰ »
۳۱	۲۲۰ »	توز تاریخی سندیه تسویه اولدی	۲۲۰ »
۳۲	۰ »	تنزیل فیثات	۰ »
۳۳	۲۲۰ »		
۳۴	۷۶۴۴۹۶۰		
۳۵	۰ »	تسليم اولنان :	
۳۶	۱۹۰۰ »	تقدآ	۱۹۰۰ »
۳۷	۰ »	اسقونظه	۰ »
۳۸	۳۰۰۰ »	۱۳ نومرولی (۷) ایلول تاریخی امرینه سندم	۳۰۰۰ »
۳۹	۰ »		
۴۰	۸۱۹۴۹۶۰	یکون	یکون

Şekil 4: Müsvedde ve Yevmiye Defteri

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 40-41)

Şekil 4’de sayfanın sağ tarafında yer alan müsvedde defterinin transkripsiyonu Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8: Müsvedde Defteri

Müsvedde Defteri	- 40 -	Sahife numarası (4)	
18 Nisan 99	16		
Nakil Yekûn		72624	60
Sarraf « Levni » ye teslim olunan : (402) numaralı (Pertev) imzalı (30) Temmuz tarihli matlub senedi		<u>1500</u>	»
19 Keza	17	100	»
Mağaza için peşinen satın alınan bir adet yazıhane bahası			
24 Keza	18	1000	»
(12) numaralı (30) Temmuz tarihli Galib efendinin poliçesi kabul olundu			
25 Keza	19		
Ferid efendiye satılan : « 225 45 arşın Diyarbekir alacası beheri 5 kuruş « 220 (403) numaralı (15) Temmuz tarihli senet ile tesviye olundu « 5 tenzil fiyatı		<u>225</u> 76449	<u>»</u> 60
1 Mayıs 99	20		
(6) ay vadeli (7) Marttaki emtiası bedeline mahsuben (İlyaya) teslim olunan : « 1950 nakten « 50 ıskonto « 3500 (13) numaralı (7) Eylül tarihli emrine senedim		<u>5500</u>	<u>»</u>
Yekûn		81949	60

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 40)

Şekil 4’de sayfanın sol tarafında yer alan yevmiye defterinin transkripsiyonu Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9: Yevmiye Defteri

(4) Sahife numarası	- 41 -	Yevmiye Defteri	
	Nakil Yekûn		73624 60
	_____ 18 Nisan 99 _____	16	
<u>10</u> 3	Levni Matlub Senedatı (402) numaralı (Pertev) imzalı (30) Temmuz tarihli teslim edilen matlub senedi		1500 »
	_____ 19 Keza _____	17	
<u>6</u> 1	Menkulat Kasaya Mağaza için peşinen satın alınan yazıhane bedeli		100 »
	_____ 24 Keza _____	18	
<u>8</u> 3	Galib Efendi Deyn Senedatına (12) numaralı (30) Temmuz tarihli kabul olunan poliçesi		1000 »
	_____ 25 Keza _____	19	
<u>M</u> 2	Mütenevvia Emtia-ı Umumiyye Ferid Efendiye satılan emtiyanın bedeli bervech-i âti tesviye edildi : « 225 45 arşın Diyarbekir alacası beheri 5 kuruş		
3	Matlub Senedatı « 220 (403) numaralı (15) Temmuz tarihli senedi		
5	Kar ve Zarar « 5 Bilterâzı tenzil fiyatı		
	_____ 1 Mayıs 99 _____	20	<u>225</u> » 76449 60
<u>7</u> M	İlya Mütenevviaya (6) ay vadeli (7) Marttaki emtiası bedeline mahsuben teslim alınan : « 5500		
1	Kasaya « 1950 nakten		
5	Kar ve Zarar « 40 (2000) kuruşun %2,5 ıskontosu		
3	Deyn Senedatı « 3500 (13) numaralı (7) Eylül tarihli kendi emrine senedim		<u>5500</u> »
	Yekûn		81949 60

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 41)

Mebâdî-i Usul-i Defterî'de 8-30 Mayıs 1299 (M. 1882) tarihleri arasında gerçekleşen işlemlere ilişkin tutulan müsvedde ve yevmiye defteri örnekleri Şekil 5'de gösterilmektedir.

صحیفه نومروسی (۵)		- ۴۳ -		یومیه دفتری	
۱	۷	نقل یکون	۸ مایس ۹۹	۲۱	۸۱۹۴۹۶۰
		قاصه	محمد افندی به		
		بلا فائض محسوباً انذ اولنان اچیبه	۹ کذا	۲۲	۵۰۰ »
۳	۳	مطلوب سنداتی	متوعه به		
		(قاوه) به اسقونظمسی اجرا ایتدیریلان :			
		۱۵۰۰ » (۴۰۴) نومروی (۱۰) ایلول تاریخی (لامبو) امضالی پونجیه			
۱	۵	قاصه به	۱۴۷۰ نقداً		
		کاروضرره	۳۰ اسقونظمسی		
۷	۳	۱۸ کذا		۲۳	۱۵۰۰ »
		ایلیا	متوعه به		
		(۷) مارتده کی امتعه سی بدله محسوباً تسلیم اولنان :			
		مطلوب سنداته			
		۱۵۰۰ » (۴۰۴) نومروی (۱۰) ایلول تاریخی (لامبو) امضالی سند			
		۲۰۰ » امته عمومی به			
		۲۰ آرشون چوقه بری ۱۰ اغروش اعاده اولنان امتعه			
					۱۷۰۰ »
۳	۳	۱۹ کذا		۲۴	۱۷۰۰ »
		مطالوب سنداتی	امته عمومی به		
		درویش افندی کندوسنه صایتلان بوجه آق امتعه سی			
		(۴۰۵) نومروی (۳۰) اغستوس تاریخی بنم امریه سندیه			
		۱۶۵۰ » تسویه ایتدی			
		۴۵۰ » ۱۰۰ آرشون بضمه بری ۴ غر ۲۰ ره			
		۱۲۰۰ » ۱۰۰ چوقه ۱۲ »			
					۱۶۵۰ »
۶۰	۲	۳۰ کذا		۲۵	۱۶۵۰ »
		حسین افندی	امته عمومی به		
		۱۲۵۰ » (۳) وعده ایله امتعه م بدلی			
		۱۲۰۰ » ۱۰۰ آرشون بری ۱۲ غر			
		۵۰ » ۴ دسته بیون باغی ۱۲ » ۲۰ ره			
					۱۲۵۰ »
		یکون			۸۸۹۴۹۶۰

صحیفه نومروسی (۵)		- ۴۲ -		مسوده دفتری	
۱	۷	نقل یکون	۸ مایس ۹۹	۲۱	۸۱۹۴۹۶۰
		بلا فائض محسوباً محمد افندی بنان اچیبه			
		۹ کذا		۲۲	۵۰۰ »
		«قاوه» به اسقونظمسی اجرا ایتدیریلان :			
		۱۵۰۰ » (۴۰۴) نومروی (۱۰) ایلول تاریخی (لامبو)			
		اوزرینه پونجیه			
		۳۰ » ۲. / اسقونظمسی			
		۱۴۷۰ » اصل قاصه به وضع اولنان			۱۵۰۰ »
۷	۳	۱۸ کذا		۲۳	۱۵۰۰ »
		(۷) مارتده کی امتعه سی بدله محسوباً (ایلیا) به تسلیم اولنان :			
		۱۵۰۰ » (۴۰۴) نومروی (۱۰) ایلول تاریخی (لامبو)			
		۲۰۰ » امضالی قاوه تک پونجیه سی			
		۲۰ آرشون چوقه بری ۱۰ اغروش اعاده اولنان امتعه			
					۱۷۰۰ »
۳	۳	۱۹ کذا		۲۴	۱۷۰۰ »
		درویش افندی به صایتلان :			
		۴۵۰ » ۱۰۰ آرشون بضمه بری ۴ غر ۲۰ ره			
		۱۲۰۰ » ۱۰۰ چوقه ۱۲ »			
		(۴۰۵) نومروی وکلده جک (۳۰) اغستوس تاریخی بنم امریه			
		سندیه تسویه ایتدی			۱۶۵۰ »
۶۰	۲	۳۰ کذا		۲۵	۱۶۵۰ »
		حسین افندی به صایتلان :			
		۱۱۰۰ » ۱۰۰ آرشون چوقه بری ۱۲ غر			
		۵۰ » ۴ دسته بیون باغی ۱۲ » ۲۰ ره			
					۱۲۵۰ »
		یکون			۸۸۹۴۹۶۰

Şekil 5: Müsvedde ve Yevmiye Defteri

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 42-43)

Şekil 5’de sayfanın sağ tarafında yer alan müsvedde defterinin transkripsiyonu Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10: Müsvedde Defteri

Müsvedde Defteri	- 42 -	Sahife numarası (5)	
_____ 8 Mayıs 99 _____ Nakil yekûn	21	81949	60
Bila faiz mahsuben Mehmet Efendiden alınan akçe		500	»
_____ 9 Keza _____ Kawa’ya ıskontosu icra ettirilen: « 1500 (404) numaralı (10) Eylül tarihli (Lambo) üzerine poliçe « <u>30</u> % 2 ıskontası « 1470 Asıl kasaya vuzu’ olunan	22	1500	»
_____ 18 Keza _____ (8) Marttaki emtiası bedeline mahsuben (İlya) ya teslim olunan: « 1500 (404) numaralı (10) Eylül tarihli (Lambo) imzalı Kawa’nın poliçesi « <u>200</u> 20 arşın çuka beheri 10 kuruş iade olunan emtia	23	1700	»
_____ 19 Keza _____ Derviş efendiye satılan: « 450 100 arşın basma beheri 4 kr 20 ra « 1200 100 « çuka « 12 kr (405) numaralı ve gelecek (30) Ağustos tarihli benim emrime senediyle tesviye etti	24	1650	»
_____ 30 Keza _____ Hüseyin efendiye satılan: « 1100* 100 arşın çuka beheri 12 kr « <u>50</u> 4 deste boyun bağı beheri 12 kr 20 ra	25	<u>1250</u>	»
Yekûn		88549	60

*Eserin müellifinin hesapladığı tutarda değişikliğe gidilmemiştir.

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 42)

Şekil 5’de sayfanın sol tarafında yer alan yevmiye defterinin transkripsiyonu Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11: Yevmiye Defteri

(5) Sahife numarası	- 43 -	Yevmiye Defteri	
	Nakil Yekûn		81949 60
<u>1</u> 7	_____ 8 Mayıs 99 _____ Kasa Mehmet Efendiye Bila faiz mahsuben ahz olunan akçe	21	500 »
<u>3</u> M	_____ 9 Keza _____ Matlub Senedatı Mütenevviaya (Kawa)’ya ıskontosu icra ettirilen: « 1500 (404) numaralı (10) Eylül tarihli (Lambo) imzalı poliçe	22	
1	« 1470 nakten		
«	« 30 ıskontosu		1500 »
<u>7</u> M	_____ 18 Keza _____ İlya Mütenevviaya (8) Marttaki emtiası bedeline mahsuben teslim alınan:	23	
3	Matlub Senedatı « 1500 (404) numaralı (10) Eylül tarihli (Lambo) imzalı senet		
2	Emtia-ı Umumiyyeye « 200 İade olunan emtia : 20 arşın çuka beheri 10 kuruş		1700 »
<u>3</u> 2	_____ 19 Keza _____ Matlub Senedatı Emtia-ı Umumiyyeye Derviş Efendi kendisine satılan bervech-i âfî emtiam: « (405) numaralı (30) Ağustos tarihli benim emrime senediyle « 1650 tesviye etti « 450 100 arşın basma beheri 4 kr 20 ra « 1200 100 « çuka « 12 kr	24	1650 »
<u>10</u> 2	_____ 30 Keza _____ Hüseyin Efendi Emtia-ı Umumiyyeye « 1250 (3) vade ile emtiam bedeli « 1200 100 arşın beheri 12 kr « 50 4 deste boyun bağı beheri 12 kr 20 ra	25	1250 »
	Yekûn		88959 60

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 43)

Mebâdî-i Usul-i Defterî'de 31 Mayıs 1299 (M. 1882) tarihinde gerçekleşen işlemlere ilişkin tutulan müsvedde ve yevmiye defteri örnekleri Şekil 6'da gösterilmektedir.

صیغه نومروسی (۶)		— ۴۵ —		یومیه دفتری	
۳	۱	نقل یکون	۳۱ مایس ۹۹	۲۶	۸۸۰۴۹۶۰
۴	۱	متنوعه	قاصهیه		
۴	۱	مصارف بیتیه			
۴	۱	مصارف داخلیه ایچون ویریلان	» ۴۰۰		
۴	۱	مصارف عمومیه			
۴	۱	کندی حسابیه بر آلیق معاشم ایچون ویریلان	» ۲۵۰		
۳	۱	کذا	۳۱	۲۷	۶۵۰
۳	۱	متنوعه	مطلوب سنداته		
۳	۱	(۴۰۵) نومروی (۳۰) اغستوس تاریخی سند بوجه آی			
۳	۱	» لوق» به قیردیرلدی:	۱۹۵۰		
۳	۱	قاصه			
۳	۱	تقدآ النان	» ۱۶۳۵		
۳	۱	کار و ضرر			
۳	۱	قیردیرمه زئی	» ۱۵		
۳	۱	کذا	۳۱	۲۸	۱۶۵۰
۳	۱	دین سنداتی	قاصهیه		
۳	۱	(۱۱) نومروی (محمد افندی) امرینه سندم تأدیه اولندی			
۳	۱	کذا	۳۱	۲۹	۳۰۰۰
۳	۱	قاصه	مطلوب سنداته		
۳	۱	(۴۰۱) نومروی (لطیف) امضالی بولجیمک بدلی قاصه بدوضع اولندی			
۳	۱	کذا	۳۱	۳۰	۱۰۰۰
۳	۱	مصارف عمومیه	قاصهیه		
۳	۱	مغازه اوشاشنک بر آلیق معاشی ایچون ویریلان	» ۱۰۰		
۳	۱	(۳) آلیق کیرا و ویرکویه تأدیه اولنان	» ۷۵۰		
۳	۱	کذا	۳۱	۳۱	۸۵۰
۳	۱	مصارف بیتیه	قاصهیه		
۳	۱	کندولردن النان ماکولات بدلی ایچون بقاله آکچییه قصابیه ویریلان			
۳	۱	یکون			۳۵۰
					۹۶۰۴۹۶۰

صیغه نومروسی (۶)		— ۴۴ —		مسوده دفتری	
۳	۱	نقل یکون	۳۱ مایس ۹۹	۲۶	۸۸۰۴۹۶۰
۳	۱	تأدیه ایدیلان مصارف داخلیه ایچون	» ۴۰۰		
۳	۱	کندی حسابیه بر آلیق معاشم ایچون	» ۲۵۰		
۳	۱	کذا	۳۱	۲۷	۶۵۰
۳	۱	» لوق» به قیردیریلان : (۴۰۵) نومروی (نادر) امضالی			
۳	۱	(۳۰) اغستوس تاریخی سند			
۳	۱	تقدآ النان	» ۱۶۳۵		
۳	۱	قیردیرمه زئی	» ۱۵		
۳	۱	کذا	۳۱	۲۸	۱۶۵۰
۳	۱	(۱۱) نومروی محمد افندی امرینه سندم تأدیه اولندی			
۳	۱	کذا	۳۱	۲۹	۳۰۰۰
۳	۱	(۴۰۱) نومروی (لطیف) امضالی بولجیمک بدلی بولکون			
۳	۱	قاصهیه وضع اولندی			
۳	۱	کذا	۳۱	۳۰	۱۰۰۰
۳	۱	مغازه خدیجیسنک بر آلیق معاشی ایچون ویریلان	» ۱۰۰		
۳	۱	(۳) آلیق کیرا و ویرکویه ایچون تأدیه اولنان	» ۷۵۰		
۳	۱	کذا	۳۱	۳۱	۸۵۰
۳	۱	بقاله، قصابیه، آکچییه کندولردن النان ماکولات			
۳	۱	برهاسی ایچون تأدیه اولنان			
۳	۱	یکون			۳۵۰
					۹۶۰۴۹۶۰

Şekil 6: Müsvedde ve Yevmiye Defteri

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 44-45)

Şekil 6'da sayfanın sağ tarafında yer alan müsvedde defterinin transkripsiyonu Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12: Müsvedde Defteri

Müsvedde Defteri	- 44 -	Sahife numarası (6)	
_____ 31 Mayıs 99 _____ Nakil yekûn « 400 tediye edilen masarif-i dahiliye için « 250 « « kendi hesabıma bir aylık maaşım için	26	88549	60
_____ 31 Keza _____	27	650	»
«Levni» ye kırdırılan : (405) numaralı (Nadir) imzalı (30) Ağustos tarihli senet « 1635 nakten alınan « 15 kırdırma ziyarı	28	1650	»
_____ 31 Keza _____ 11 (numaralı) Mehmet efendi emrine senedim tediye olundu	29	3000	»
_____ 31 Keza _____ (401) numaralı (Lutfi) imzalı poliçemin bedeli yekûnu Kasaya vuzu' olundu	30	1000	»
_____ 31 Keza _____ « 100 mağaza hizmetçisinin bir aylık maaşı için verilen « 750 (3) aylık kira ve vergi için tediye olunan	31	850	»
_____ 31 Keza _____ Bakkala, kasaba, ekmekçiye kendilerinden alınmış olan me'kulât bahası için tediye olunan	31	350	»
Yekûn		96049	60

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 44)

Şekil 6'da sayfanın sol tarafında yer alan yevmiye defterinin transkripsiyonu Tablo 13'de sunulmuştur.

Tablo 13: Yevmiye Defteri

(6) Sahife numarası	- 45 -	Yevmiye Defteri	
	Nakil Yekûn		88549 60
	_____ 31 Mayıs 99 _____	26	
<u>M</u> 1	Mütenevvia Kasaya		
4	Masarif-i Beytiye		
4	« 400 Masarif-i dahiliye için verilen		
	Masarif-i Umumiye		
	« 250 kendi hesabıma bir aylık maaşım için verilen		
	_____ 31 Keza _____	27	650 »
<u>M</u> 3	Mütenevvia Matlub Senedatı		
	(405) numaralı (30) Ağustos tarihli senet bervech-i âfî		
	« (1950) «Levni» ye kırdırıldı :		
1	Kasa		
	« 1635 nakten alınan		
5	Kar ve Zarar		
	« 15 kırdırma ziyarı		
	_____ 31 Keza _____	28	1650 »
<u>3</u> 1	Deyn Senedatı Kasaya		
	(11) numaralı (Mehmet Efendi) emrine senedim tediye olundu		
	_____ 31 Keza _____	29	3000 »
<u>1</u> 3	Kasa Matlub Senedatı		
	(401) numaralı (Lutfi) imzalı poliçemin bedeli Kasaya vuzu' olundu		
	_____ 31 Keza _____	30	1000 »
<u>4</u> 1	Masarif-i Umumiye Kasaya		
	« 100 mağaza uşağının bir aylık maaşı için verilen		
	« 750 (3) aylık kira ve vergiye tediye olunan		
	_____ 31 Keza _____	31	850 »
<u>4</u> 1	Masarif-i Beytiye Kasaya		
	Kendilerinden alınan me'kulât bedeli için bakkala, ekmekçiye, kasaba verilen		
	_____ 31 Keza _____	31	350 »
	Yekûn		96049 60

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 45)

Mebâdî-i Usul-i Defterî'de 31 Mayıs 1299 (M. 1882) tarihinde gerçekleşen işlemlere ilişkin tutulan müsvedde ve yevmiye defteri örnekleri Şekil 7'de gösterilmektedir.

صیغه نومروسی (۷) — ۴۷ — بومیه دفتری		مسوده دفتری — ۴۶ — صیغه نومروسی (۷)	
۳۲	نقل یکون ۳۱ مایس ۹۹	۳۲	نقل یکون ۳۱ مایس ۹۹
۳۳	امتعه عمومیه کارضره مغازده کی امتعه نك شفره لرینه نظرآ بوکون تنظیم اولان خلاصه نك تیجه سنه کوره مختلف صانشدن حاصل اولان خام مبلغ مقداری ۲۶۳۴ »	۳۳	بوکون تنظیم اولان خلاصه به نظرآ مغازه ده موجود اشیا بدلی ۴۷۳۳ ۶۰ «امتعه عمومیه» حسابنك دفتر کبرده کی دینی مختلف بیع وشراده حصوله کلان خام تمتع شوندن عبارت اولدینی اکلاشیلور ۲۰۹۹ ۶۰
۳۳	مغازده کی اشیا نك بدلی ۴۷۳۳ ۶۰ دفتر کبره نظرآ بولان مقدار ۲۰۹۹ ۶۰	۳۳	۳۱ کذا
۳۴	کار وضرر متنوعه مصارف عمومیه مذکور حساب بقیه سی ۱۱۰۰ »	۳۴	۳۱ کذا
۳۴	مصارف بقیه سی ۷۵۰ »	۳۴	۳) آلیق مصارف عمومیه نك مقداری ۱۱۰۰ » کذا مصارف بقیه نك مقداری ۷۵۰ »
۳۴	۳۱ کذا	۳۴	۳۱ کذا
۳۵	کار وضرر منقولاته (۶۴۰۰) فروش قیمتده بولان منقولاتک سنوی %۰/۰ تنزیل قیثانک اولان (۳۲۰) غروشتک اوج آلیق مقداری	۳۵	(۶۴۰۰) فروش قیمتده بولان منقولاتک %۰/۰ تنزیل قیثانک بر سنه لکی اولان ۳۲۰ غروشتک اوج آلیق مقداری
۳۵	۳۱ کذا	۳۵	۳۱ کذا
۳۵	۳۶۷۶۹ ۶۰ اخراجات میرانی متنوعه یکدن بورجل کوسترله جک اولان بوجه آتی حسابنك بوکون موازنه سیچون ۶۲۲۰ »	۳۵	اخراجات میراننك دین طرفنه نقل ایدیله جک اولان دفتر کبر مختلف حسابنك دیوناتی اولوب میران عمومی به نظرآ شو مقداره بالغ اولان ۳۶۷۶۹ ۶۰
۶	متقولاته مذکور حساب موازنه سیچون ۶۲۲۰ »	۳۵	یکون ۱۲۷۲۸۲ ۲۰
۲	امتعه عمومیه ۴۷۳۳ ۶۰		
۱	فاصه به ۲۱۰۴۶ »		
۳	مطلوب سنداثه ۹۲۰ »		
۱۰	صراف لونی به ۱۵۰۰ »		
۹	بدری افندی به ۱۰۰۰ »		
۱۰	حسین افندی به ۱۲۵۰ »		
	۳۶۷۶۹ ۶۰		
	یکون ۱۲۷۲۸۲ ۲۰		

Şekil 7: Müsvedde ve Yevmiye Defteri

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 46-47)

Şekil 7’de sayfanın sağ tarafında yer alan müsvedde defterinin transkripsiyonu Tablo 14’de sunulmuştur.

Tablo 14: Müsvedde Defteri

Müsvedde Defteri	- 46 -	Sahife numarası (7)	
_____ 31 Mayıs 99 _____ Nakil yekûn	32	96049	60
Bu gün tanzim olunan hülasaya nazaran mağazada mevcut 60 4733 eşya bedeli 60 2099 «emtia-i umumiye» hesabının defter-i kebirdeki deyn-i Muhtelif bey’ ve şirâda husule gelen ham temettü şundan ibaret olduğu anlaşılır		2634	»
_____ 31 Keza _____	33		
« 1100 (3) Eylül masarif-i umumiyenin miktarı « 750 Keza masarif-i beytiyenin miktarı		1850	»
_____ 31 Keza _____	34		
(6400) kuruş kıymetinde bulunan menkulatın % 5 tenzili fiyatının bir seneliği olan 320 kuruşun üç aylık miktarı		80	»
_____ 31 Keza _____	35		
İhracat mizanının deyn tarafına nakil edilecek olan defteri kebir muhtelif hesabâtının düyunatı olup mizan-ı umumiyyeye nazaran şu miktarı baliğ olan		36769	60
Yekûn		137383	20

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 46)

Şekil 7’de sayfanın sol tarafında yer alan yevmiye defterinin transkripsiyonu Tablo 15’de sunulmuştur.

Tablo 15: Yevmiye Defteri

(7) Sahife numarası	- 47 -	Yevmiye Defteri	
	Nakil Yekûn		96049 60
	_____ 31 Mayıs 99 _____	32	
<u>2</u> 5	Emtia-ı Umumiyye Kar ve Zarar Mağazadaki emtianın bu gün tanzim olunan hülasanın neticesine göre muhtelif satıştan hasıl olan ham « 2634 temettü miktarı 60 4733 Mağazadaki eşyanın bedeli 60 2099 Defter-i kebire nazaran bulunan miktar		2634 »
	_____ 31 Keza _____	33	
<u>5</u> M	Kar ve Zarar Mütenevviaya Masarif-i Umumiyye		
4	« 1100 Mezkûr hesabın bakiyesi		
	Masarif-i Beytiyye		
4	« 750 Mezkûr hesabın bakiyesi		1850 »
	_____ 31 Keza _____	34	
<u>5</u> 6	Kar ve Zarar Menkulata (6400) kuruş kıymetinde bulunan menkulatın senevi % 5 tenzil fiyatı olan (320) kuruşun üç aylık miktarı		80 »
	_____ 31 Keza _____	35	
<u>11</u> M	60 36769 İhracat mizanı Mütenevviaya Yeniden borçlu gösterilecek olan bervech-i âfî hesabın bugün muvazenesi için		
6	« 6320 Menkulata mezkûr hesabın muvazenesi için		
2	60 4733 Emtia-ı Umumiyye « « «		
1	« 21046 Kasaya « « «		
3	« 920 Matlub Senedatına « « «		
10	« 1500 Sarraf Levniye « « «		
9	« 1000 Bedri Efendiye « « «		
10	« 1250 Hüseyin Efendiye « « «		36769 60
	Yekûn		137383 20

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 47)

Mebâdî-i Usul-i Defterî'de 31 Mayıs-1 Haziran 1299 (M. 1882) arasında gerçekleşen işlemlere ilişkin tutulan müsvedde ve yevmiye defteri örnekleri Şekil 8'de gösterilmektedir.

بومیه دفتری — ٤٩ — صحیفه نومروسی (٨)		مسوده دفتری — ٤٨ — صحیفه نومروسی (٨)	
٣٦	نقل یکن ٣١ مایس ٩٩	٣٦	نقل یکن ٣١ مایس ٩٩
١١	متنوعه اخراجات میرانته ٣٦٧٦٩ ٦٠	١١	١٣٧٣٨٣ ٢٠
٦	یکدن الاجلی کوستریلجک اولان بروجہ آتی حساباتک بو کون موازنہ سیون	٦	٣٦٧٦٩ ٦٠
٦	» » » حساب مذکورک موازنہ سیون	٦	١٧٤١٥٢ ٨٠
٣	» » » دین سنداتی ٤٥٠٠ »	٣٧	٣٦٧٦٩ ٦٠
٧	» » » محمد افندی ٥٠٠ »	٣٧	١٧٤١٥٢ ٨٠
٧	» » » ایلیسا ١٠٠٠ »		
٨	» » » غالب افندی ٧٤ ٦٠		
٥	» » » کار وضرر ٦٩٥ »		
	٣٦٧٦٩ ٦٠		
	١٧٤١٥٢ ٨٠		
٣٧	١ حزران ٩٩ متنوعه ادخالات میرانته ٣٦٧٦٩ ٦٠	٣٧	١ حزران ٩٩
١١	یکن (٣١) مایسده اخراجات میرانته موازنہ ایدلش اولان بروجہ آتی بوجلی حسابلرک یکدن کشادی ایچون		ادخالات میرانته مطلوبانته یکدن مدیون کوستریلجک او- لان یکن (٣١) مایسده موازنہ ایدلان حساباتک بقیہ دیوناتی
٦	» » » منقولات حساب مذکورک یکدن کشادی ٦٣٢٠ »		٣٦٧٦٩ ٦٠
٢	» » » امتعه عمومیہ ٤٧٣٣ ٦٠		
١	» » » قاضه ٢١٠٤٩ »		
٣	» » » مطلوب سنداتی ٩٢٠ »		
١٠	» » » صراف لونی ١٥٠٠ »		
٩	» » » بدری افندی ١٠٠٠ »		
١٠	» » » حسین افندی ١٢٥٠ »		
	٣٦٧٦٩ ٦٠		

Şekil 8: Müsvedde ve Yevmiye Defteri

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 48-49)

Şekil 8'de sayfanın sağ tarafında yer alan müsvedde defterinin transkripsiyonu Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16: Müsvedde Defteri

Müsvedde Defteri	- 48 -	Sahife numarası (8)	
31 Mayıs 99	36		
Nakil yekûn		137383	20
İhracat mizanı matlubatına nakil edilecek olan defter-i kebir muhtelif hesabının bakiye matlubatı olup mizan-ı umumiyyeye nazaran şu miktara baliğ olan		<u>36769</u>	<u>60</u>
		<u>174152</u>	<u>80</u>
1 Haziran 99	37		
İthalat mizanının matlubatına yeniden medyun gösterilecek olan çekin (31) Mayısta muvazene edilen hesabın bakiye düyunatı		36769	60

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 48)

Şekil 8’de sayfanın sol tarafında yer alan yevmiye defterinin transkripsiyonu Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17: Yevmiye Defteri

(8) Sahife numarası	- 49 -	Yevmiye Defteri		
<u>M</u> 11	Nakil Yekûn	26	137383	20
	_____ 31 Mayıs 99 _____			
	Mütenevvia İhracat Mizanına			
	<u>60 36769</u>			
	Yeniden alacaklı gösterilecek olan bervech-i âtî hesabın bu gün muvazenesi için			
	6 « 30000 Sermaye hesap-ı mezkurun muvazenesi için			
	3 « 4500 Deyn Senedatı « « «			
	7 « 500 Mehmet Efendi « « «			
	7 « 1000 İlya « « «			
	8 60 74 Galib Efendi « « «			
5 « <u>695</u> Kar ve Zarar « « «				
			<u>36769</u>	<u>60</u>
			<u>174152</u>	<u>80</u>
	_____ 1 Haziran 99 _____			
<u>M</u> 11	Mütenevvia İthalat Mizanına	37		
	<u>36769 60</u>			
	Çekin (31) Mayısta ihracat mizaniyle muvazene edilmiş olan bervech-i âtî borçlu hesapların yeniden küşadı için			
	6 « 6320 Menkulat hesap-ı mezkurun yeniden küşadı			
	2 60 4733 Emtia-ı Umumiye « « «			
	1 « 21049 Kasa « « «			
	3 « 920 Matlub Senedatı « « «			
	10 « 1500 Sarraf Levni « « «			
	9 « 1000 Bedri Efendi « « «			
	10 « <u>1250</u> Hüseyin Efendi « « «			
			36769	60

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 49)

Mebâdî-i Usul-i Defteri’de 1 Haziran 1299 (M. 1882) tarihinde gerçekleşen işlemlere ilişkin tutulan müsvedde ve yevmiye defteri örnekleri Şekil 9’da gösterilmektedir.

Şekil 9’da sayfanın sol tarafında yer alan yevmiye defterinin transkripsiyonu Tablo 19’da sunulmuştur.

Tablo 19: Yevmiye Defteri

(9) Sahife numarası	- 51 -	Yevmiye Defteri	
	1 Haziran 99	38	
11 M	İthalat Mizanına		Mütenevviaya
	<u>60 36769</u>		
	Çekin (31) Mayısta ihracat mizaniyle muvazene edilen bervech-i âti alacaklı hesapların yeniden küşadı için		
6	« 30000 Sermayeye	hesab-ı mezkurun yeniden küşadı	
3	« 4500 Deyn Senedatı	« « «	
7	« 500 Mehmet Efendiye	« « «	
7	« 1000 İlyaya	« « «	
8	60 74Galib Efendiye	« « «	
5	« 695Kar ve Zarara	« « «	
	1 Keza	39	36769 60
5 6	Kar ve Zarar		Sermayeye
	« 695		
	Çekin üç ay zarfında husule gelen temettü olup sermayenin miktarını tezyit edecektir		
			695 «

Kaynak: (Mecdeddin, 1883: 51)

4. SONUÇ

Mehmed Mecdeddin’in Mebâdî-i Usûl-i Defterî adlı eseri 19. yy.’ın sonlarında Rüştîye mekteplerinde muhasebe öğretimi amacıyla hazırlanmıştır. Eser defter tutmak ile ilgili genel bilgilerden başlayarak sırasıyla defter türleri, genel hesaplar, mizan, envanter, bilanço ve yardımcı defterler ayrıntılı açıklandıktan sonra her konunun örnekler üzerinden ele alındığı geniş bir uygulamaya yer vermiştir. Hesapların çalışma şeklini kimi zaman sual ve cevap yöntemi kullanarak örneklerle ifade etmiştir.

Mehmed Mecdeddin “usûl-i defterî”yi defter tutma yöntemlerini gösteren bir bilim olarak tanımlamıştır. Defter tutmada basit kayıt ve çift taraflı kayıt olmak üzere iki yöntemin bulunduğunu, basit kaydı ticari bir işlemin bir hesabın yalnız alacaklı veya yalnız borçlu tarafına kayıt olunması şeklinde açıklamıştır. Bu çalışmaya yönelik dönemin muhasebe eğitimiyle ilgili eserler incelendiğinde, Mehmed Mecdeddin’in eserinde bahsettiği, müsvedde defterinin tutulması ve buradaki bilgilerin yevmiye defterine düzenli biçimde aktarılması işlemini, Fardis Efendi’nin “Usul-i Defterî” (1871), Zakaryan’ın tarım işletmelerinin muhasebe uygulamalarını içeren “Çiftlik İdaresi” (1893), Hasan Tahsin’in “Yeni Usul-i Defterî” (1895) ve Ahmed Ziya’nın “Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî” (1896) adlı eserlerinde de görmek mümkün olmuştur.

Osmanlı Döneminde defter tutma ve muhasebe öğretimi konusunda yazılan diğer eserlere benzer şekilde Mebâdî-i Usûl-i Defterî'deki konuların sadece ticaret işletmelerine yönelik ele alındığı görülmektedir. Sonuç olarak Mebâdî-i Usûl-i Defterî adlı eser 19. yy.'ın sonlarında Osmanlı orta öğretim kurumlarında muhasebe eğitiminin niteliği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu nedenle ileride yapılacak çalışmalarda söz konusu eserde yer alan diğer defter türlerinden; defter-i kebir, envanter ve hülasa, kasa, emtia, matlub senedatı, deyn senedatı ve mektup defterleri ve bu defterlere yapılan kayıt örneklerinin ele alınarak günümüz muhasebe kayıt düzeni karşılaştırılmasının Türk muhasebesinin tarihsel gelişimi konusunda önemli bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Asaf, S. (1882). *Muhtasar Usul-i Defteri*, İstanbul: Matbaa-i Aramyan.
- Degrang, M. E. (1795). *La Tenue Des Livres Rendue Facile, Ou Nouvelle Methode D'enseignement*. Paris: Crez Saintin-Libraire.
- Derbil, S. (1956). *Muhasebe I*. Ankara: Sanat Matbaası.
- Doğan, F. (2007). *Osmanlı Devleti'nde Zeytinyağı (1800-1920)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Abd.
- Fardis, (1871). *Usul-i Defteri*. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası.
- Güvemli, O., Kaya, M. A. (2015). Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. Yüzyılın Ortalarında Muhasebe Düşüncesindeki Büyük Değişim-1839-1885. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* (9), 43-65.
- Güvemli, O. & Güvemli, B. (2015). "Osmanlı devlet muhasebesinde kayıt düzeni ve defter sistemi". *III International Scientific Conference-Sokolov Reading, 22-25 April, Saint Petersburg State University, Russia, 18-42*.
- Hasan Tahsin (1895-a). *Usul-i Defteri, Tedrisat-ı Rüşdiye Kütüphanesinden (Dokuzuncusu)*. İstanbul: Kitapçı Kasbar.
- Hasan Tahsin (1895-b). *Yeni Usul-i Defteri, Tedrisat-ı İdadiye Kütüphanesinden (Yirmi ikincisi)*. İstanbul: Kitapçı Kasbar.
- Hikmet, M. (1899). *Kavaid-i Malumat-ı Ticariye ve Usul-i Hesabat-ı Defteriye*. İstanbul: Karabet Matbaası.
- İhsanoğlu, E., Şen, R., & İzgi, C. (1999). *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi (II. Cilt)*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA).
- İsmail Hamid. (1901). *Mufassal Usul-i Defteri (2. Kısım)*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- İsmail Hamid. (1905). *Usul-i Defteri*. İstanbul: Karabet Matbaası.
- İsmail Hamid. (1910). *Malumat-ı Ticariyye ve Usul-i Muhasebe (Kısmı Evvel)*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- İsmail Hamid. (1911). *Muhtasar Usul-i Muhasebe: Fenni Defteri (Kısmı Sani)*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- İsmail Hamid. (1913). *Mükemmel Usul-i Defteri*. İstanbul: Matbaa-i Amire.

- Kaya Doğanay, F. (2011). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Nihad, S. (1916). *Defter-i Kebirli Yevmiye Yahud Amerikan Usulü*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Mecdettin, M. (1883). *Mebadi-i Usul-i Defteri*. İstanbul: Mihran Matbaası. [Image] Retrieved from the Library of Congress (Abdülhamid II Collection), <https://www.loc.gov/item/2018672826/>.
- Muhyiddin (1886). *İlaveli Usul-i Defteri-i Cedit*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Örten, R., Kurt, G. & Torun, S. (2011). "Muhasebede çift taraflı kayıtlama ve kitab-us siyakat". *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (1), 34-69. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muftad/issue/30128/325088>
- Sürmen, Y., Kaya, U. & Yayla, H. E. (2006). "Higher education institutions and the accounting education in the second half of XIXth century on the ottoman empire". Munich Personal RePEc Archive (MPRA) Paper No. 2559, <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/2559/> (05.03.2022).
- Cihan Temizer, N. (2022). 19. yüzyılda Avrupa ve Osmanlı imparatorluğu'nun tarım politikalarının muhasebe defterleri üzerinden değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (22), 79-96. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muftad/issue/68210/851888>
- Yazan, Ö. & Kaya, M. (2017). Ali Suavi ve muhasebe öğretimi: fenn-i tanzim-i defter (1869). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 1174-1180.
- Yazan, Ö. (2017). Osmanlı rüşdiyelerinde muhasebe eğitimi: 1895 yılına ait bir usul-i defteri örneği, *International Journal of Academic Value Studies*, 3(12), 367-380.
- Yazan, Ö. (2018-a). İdadilerde muhasebe eğitimi: Hasan Tahsin'in yeni usul-i defteri (1895) örneği. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (15), 67-97. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muftad/issue/37137/428254>
- Yazan, Ö. (2018-b). 19. yy. sonlarında Osmanlı tarım işletmelerinde yönetim ve muhasebe uygulamaları: "çiftlik idaresi" örneği. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (İşletme Tarihi Özel Sayısı), 280-332. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muftad/issue/38342/444376>
- Yazan, Ö. (2018-c). Birleşik defter sistemi olarak defter-i kebirli yevmiye ve Türk muhasebe eğitimindeki yeri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 375-398.
- Yazan, Ö. (2019). 19.YY.'ın son çeyreğinde Türk askerî muhasebe eğitimi: 1886 ve 1896 yıllarına ait örneklerin incelenmesi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (17), 108-141. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muftad/issue/46942/589121>
- Yücesoy, C. (1941). *Muhasebe Dersleri II*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitabevi.